

АКМЕОЛОГІЯ ЯК НАУКА: ЗМІСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

У статті дається характеристика акмеології як науки, що всебічно охоплює процес розвитку людини протягом всього її життя й особливо на етапі зрілості; виокремлено аспекти, необхідні для досягнення акме-рівня майбутнього спеціаліста.

Постановка проблеми. У процесі становлення й розвитку української державності перед суспільством постають нові актуальні проблеми, розв'язання яких є гарантом функціонування усіх суспільних інститутів. Сьогодні існує нагальна потреба по-новому осмислити стан і завдання професійної підготовки спеціалістів у всіх галузях економіки та соціальної сфери, адже освіта, кваліфікація й майстерність зайнятих у процесі соціального виробництва людей прямо впливають на темпи формування матеріальних та духовних цінностей суспільства.

Щоб отримати компетентного спеціаліста у певній галузі, слід пам'ятати, що лише вчитель чи викладач – справжній професіонал своєї справи – здатний забезпечити свого вихованця потрібними в майбутній професійній діяльності знаннями. Саме тому одним із основних шляхів реформування освіти, визначених Державною національною програмою “Освіта” (“Україна” ХХІ століття”), є підготовка нової генерації педагогічних кадрів, безперервна освіта педагогічних працівників, підвищення їхнього професіоналізму, освітнього й загальнокультурного рівня [1].

У зв'язку з цим особливого значення набуває акмеологічна освіта, що дозволяє здійснювати підготовку високопрофесійних фахівців, тобто таких, які мислять професійно, творчо, компетентно.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз досліджень показує, що акмеологія як науковий напрямок спирається на психолого-педагогічну концепцію, орієнтовану на вивчення людини як об'єкта комплексних досліджень, а саме як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності (Б.Г.Ананьєв, В.С.Мерлін, Б.А.Климов, Дк.Левінджер та ін.). У світлі цієї концепції людина розглядається як динамічна система, що постійно розвивається, змінюється, отримує нові особистісні та індивідуальні якості, що забезпечують широкі можливості соціальної та професійної адаптації (Б.Г. Ананьєв). Важливе значення у процесі становлення акмеології мають також теорія про системно-структурний підхід (М.А. Данилов, В.М. Малінін, В.П. Беспалько) та теорія функціонування педагогічних систем (Н.В. Кузьміна).

Формулювання цілей статті. *Мета статті:* проаналізувати та розкрити специфіку основних змістових характеристик акмеології, що дозволить адекватно відобразити процес досягнення акме-вершин людиною в процесі життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу. Акмеологія (з грец. “акме” – вершина, вища щаблина) – галузь наукового знання, комплекс наукових дисциплін, об'єктом вивчення яких є людина в динаміці самоактуалізації її творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в різних сферах самореалізації, у тому числі в освіті, самостійній професійній діяльності, системі підвищення кваліфікації [2, с.5].

Акмеологію як науку вирізняють фундаментальність, гуманістична спрямованість, інтегративність та прикладна орієнтація.

Фундаментальність акмеології виявляється у створенні системи спільних та конкретних методологічних принципів, що визначають її проблемний простір, специфіку підходів до людини та об'єкту науки – особи, що розвивається, та суб'єктний характер цього розвитку [3, с.16].

Фундаментальність акмеології можна простежити також у розробці методологічної моделі її предмета, власного методичного інструментарію, теоретичних концепцій (наприклад, концепції особистісно-професійного та гуманітарно-технологічного розвитку; концепція розвитку акмеологічної культури особи; акмеологічна концепція

професіоналізму діяльності в особливих та екстремальних умовах та ін.), системи законів і закономірностей.

Фундаментальність акмеології підтверджується міждисциплінарними зв'язками, що привели до виникнення спеціальних (прикладних) напрямів акмеології, зокрема таких, як педагогічна (Н. В. Кузьміна), військова (П. А. Корчемний, Л. Г. Лаптев), політична (В. М. Герасимов), медична (В. О. Храпак), юридична (О. В. Кириченко), серед яких домінують педагогічна акмеологія. Так, А. О. Деркач та В. Г. Зазикін вважають, що розвиток саме педагогічної акмеології послужив значним імпульсом для становлення загальної акмеології та її прикладних наук. Пріоритетність акмеології підтверджується її функціональною спрямованістю:

- визначення шляхів досягнення педагогом професіоналізму;
- гуманістична орієнтація на розвиток особистості учнів засобами окремих навчальних предметів;
- вибір педагогом способів своєї діяльності з урахуванням мотивів, ціннісних орієнтацій, цілей;
- підготовка учнів до наступних педагогічних впливів.

При цьому гуманістична спрямованість акмеології виявляється в тому, що акмеологічні знання допомагають людям в особистій і професійній самореалізації, у професійних та життєвих досягненнях. Вона характеризується також орієнтованістю акмеології на конкретну людину, що допомагає визначити умови та чинники, що сприяють або перешкоджають відновленню цілісності людини, досягненню нею вищих рівнів у своєму розвитку, оптимізації цих процесів у ході комплексного дослідження. Тобто все, що вивчається акмеологією, спрямовано насамперед на благо конкретної, а не абстрактної людини, гармонізацію її розвитку та стосунків [3, с.17].

Слід відзначити інтегративність акмеології, яка виявляється в тому, що вона змістовно об'єднала низку суміжних наук та галузей знання. Водночас інтегративний характер акмеології забезпечує співвіднесеність і її взаємодію з іншими науками: цілеспрямоване використання даних у своєму предметі, трансформація яких здійснюється на рівні методології; одночасно методологічні принципи акмеології встановлюють напрями, згідно з якими повинні інтегруватися та використовуватися різні знання.

Саме інтегративність акмеології забезпечує синтез відомостей, отримання цілісної картини життєдіяльності суб'єкта, в рамках якої об'єднуються не лише дослідницькі, але й діяльнісні, розвиваючі моделі, алгоритми та технології.

Прикладна орієнтація акмеології виявляється в тому, що ця наука на базі пізнаних фундаментальних законів та закономірностей розробляє практично орієнтовані технології, які не можуть бути виведені з уже існуючих соціологічних процедур, педагогічних прийомів та психологічних методів. Акмеологічні методи та технології забезпечують такі загальноприйняті види діяльності, як діагностика, корекція, розвиток. Акмеологічні технології націлені на створення акмеологічного середовища для екологічно комплексного культивування творчих здібностей, що забезпечують саморозвиток людини як цілісності [3, с.18].

Як конкретна наукова дисципліна акмеологія вирізняється багатоплановістю характеристик, зокрема в плані:

- *онтологічному* – охоплює таку сферу людської реальності (прогресивний розвиток зрілої людини), яка не розглядається іншими галузями людинознавства й тим самим за своєю специфічно акмеологічною суттю не може бути досліджена чисто теоретично або емпірично та бути охарактеризована шляхом простого тлумачення й подальшої інтеграції знань із суміжних з акмеологією наук;
- *гносеологічному* – пізнає власне акмеологічний аспект людської реальності специфічними для себе методами, що є технологіями для проведення як експериментальних та емпіричних досліджень, так і впровадження їхніх результатів у соціальну практику у вигляді відповідних прийомів саморозвитку професіоналізму;

- *аксіологічному* – є тією цінністю, згідно з якою однією з цілей життя людини є її спрямованість на досягнення вершин у різних сферах життєдіяльності;

- *методологічному* – являє собою самостійну наукову дисципліну: міждисциплінарну за своїм походженням, комплексну за формою існування, системну за способом організації знання, фундаментальну згідно з загальнонауковими параметрами та прикладну згідно з практичною спрямованістю своїх технологічних розробок.

У руслі означеної проблеми слід відзначити, що акмеологія як наука інтенсивно розвивається у взаємодії з теорією управління, педагогікою та психологією, істотно змінюючи акценти у сфері професійної підготовки кадрів та в системі безперервної освіти, де домінує проблематика розвитку творчих здібностей професіоналів із урахуванням різних аспектів підготовки кадрів та вдосконалення їх кваліфікації, а саме:

- *віковий аспект* спрямований на діагностику задатків та здібностей людини засобами педології (наука про виховання дітей), андрагогіки (наука навчання дорослих), у тому числі студентів і професіоналів, та геронтології (наука, що вивчає причини та закономірності процесу старіння людини.).

- *освітній аспект* націлений на діагностику й розвиток знань та умінь в системі професійної та безперервної освіти.

- *професійний аспект* пов'язаний із визначенням можливостей та результатів здійснення трудової діяльності через з'ясування професійної придатності, психологічної готовності до даного виду праці і ступеня соціальної відповідальності за його процес та результати.

- *креативний аспект* визначає ступінь витрачених зусиль та успішність їх реалізації шляхом з'ясування рівня професіоналізму, рефлексивно-інноваційного потенціалу, його вдосконалення до ступеня майстерності та оцінки соціальної значущості інновацій, отриманих у процесі творчості.

- *рефлексивний аспект* є системоутвірним чинником, що забезпечує оптимальну взаємодію виділених акмеологічних аспектів професіоналізації людини [4, с.27].

Реалізація акмеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів, основну мету якої вбачаємо в оволодінні ними акмеспрямованими стратегіями творчої самореалізації у процесі досягнення вершин професіоналізму, здійснюється засобами застосування акмеологічних освітніх технологій, адже вони сприяють активізації внутрішнього потенціалу студентів (мотиваційно-цільової сфери їхньої особистості, здібностей, вольових якостей, самосвідомості) як умови їх сходження до свого акме-рівня. Специфіка акмеології щодо інших наук про людину полягає в тому, що вона досліджує весь життєвий та професійний шлях особистості. Акмеологія вивчає проблеми вдосконалення, корекції професійної діяльності та виходить із того, що вершин професіоналізму й майстерності людина досягає сама, причому професійна діяльність особистості відіграє провідне місце в її долі.

Висновки. Отже, акмеологія успішно вирішує освітні завдання засобами навчання та формувального впливу на особистість студента, сприяє утвердженню ціннісного ставлення до самовдосконалення, розвиває досвід саморозвитку, що дозволяє досягати проєктувального рівня власного акме як результату освітнього процесу. У зв'язку з цим завданнями освітнього процесу виступають: формування акмеологічного саморозвитку, творчої активності, самостійності та успішності. *Перспективи подальших наших досліджень* ми пов'язуємо з вивченням теоретико-методологічних основ акмеології та розробленням інструментарію щодо впровадження акмеологічної методології у ВНЗ.

Література:

1. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”) Освіта №44-45-46. – Грудень. – 1993.
2. Предмет акмеологии образования / Н. В. Кузьмина // Акмеологические проблемы подготовки преподавателей. – М. : Шуя, 1998. – Вып.1. – С. 5-22.

3. Акмеология в вопросах и ответах / А. А. Деркач, Е. В. Селезнева. – М. : Издательство НПО «МОДЭК», 2007. – 248 с.
4. Акмеология / Под общ. ред. А. А. Деркача. – М. : РАГС, 2006. – 424 с.

В статье акмеология характеризуется как наука, всеобъемлюще охватывающая процесс развития человека на протяжении всей его жизни и особенно на вершине зрелости; выделены аспекты, необходимые для достижения акме-уровня будущего специалиста.

In the article akmeology is characterized as the science which embraces the process of man development during his life and especially on the top of his maturity. Aspects are selected which are necessary for achievement of akme-level of future specialist.

УДК 378; 371

Тімець О. В.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕС НЕПЕРЕРВНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

У статті розглядаються питання запровадження компетентнісного підходу у процесі неперервної підготовки вчителів географії, виділяються складові компетенції. Узагальнено різні погляди на поняття „компетентність” і „компетенція”.

Постановка проблеми. Розвиток демократичних процесів, що відбувається у всіх життєвих сферах, зумовив гуманізацію в суспільному житті, змінив цільові установки освіти, оскільки під впливом загальнокультурних, інтелектуальних, світоглядних ідей суспільства відбувається формування поглядів, принципів, норм поведінки людини. Основні риси нової парадигми ХХІ століття визначено у Декларації прав людини, прийнятій ООН. В Україні схвалена Концепція розвитку освіти до 2010 р. та відповідно до неї Програма розвитку освіти в Україні на 2006-2010 роки. Вони спрямовані на вдосконалення національної системи освіти, забезпечення доступу до якісної освіти, культурних і освітніх прав та запитів усіх громадян, реалізацію принципів неперервної освіти. Проголошуючи освіту як пріоритетну галузь внутрішньої політики держави, ці документи акцентують увагу на необхідності загального розвитку людини, її особистісних якостей, творчих здібностей, духу соціальної відповідальності. Всі зазначені аспекти розвитку освіти в Україні є нині основоположними й для розвитку всієї географічної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів розглядається у різних аспектах у працях В. Адольфа, Ш. Амонашвілі, І. Ареф'єва, С. Батищева, В. Бондаря, О. Владиславлева, С. Висоцької, Ю. Гільбуха, С. Гончаренка, М. Дробнохода, Т. Добудько, С. Єлканова, В. Извозчикова, М. Коломійця, Н. Кузьміної, Н. Лобанової, В. Лозової, А. Маркової, В. Синенка, М. Скаткіна, М. Чошанова, О. Шияна та ін. Так, педагогічний аспект розглядали В. Бездухов, Л. Большакова, Т. Добудько; психологічний – М. Лук'янова, О. Попова, В. Семиченко, Н. Яковлева; соціально-перцептивний – Н. Єршова; загальнокультурний – О. Котлярова; комунікативний – В. Кузовлев.

Проблема професійної компетентності вчителя географії певною мірою знайшла висвітлення в науково-методичних дослідженнях, присвячених підготовці педагога-географа В. Корнєєва, П. Шиценка, В. Максаковського, І. Душиної, Т. Герасимової, Л. Паламарчук, В. Преображенського, А. Сиротенка, М. Елькіна, В. Саюк та ін.

Формулювання цілей статті. Поняття професійна компетентність розглядається нами як коло питань, у яких спеціаліст повинен бути обізнаним і успішним, сфера діяльності, у якій він реалізує свій професіоналізм. Компетентнісний підхід у підготовці